

KULTUR

Hammershøi var i modsætning til, hvad mange tror farvernes konge

På SMK er man i gang med at udforske 65 af Vilhelm Hammershøis malerier for at forsøge at løse gåden om hans metode, som man ved forbavsende lidt om. Der er intet gråt i gråt over kunstnerens palet, viser naturvidenskabelige undersøgelser, og faktisk forholder det helt sig modsat. »Det er virkelig interessant at se, hvor vild Hammershøi var i sit valg af farver«, siger en af forskerne i projektet.

KUNST



CAMILLA STOCKMANN

Engang Vilhelm Hammershøi var en ung lovende kunstner, modtog han undervisning af P.S. Krøyer, og en dag i begyndelsen af 1880'erne måtte den 13 år ældre skagensmaler sætte sig ned for at lufte sin dybe undren i et brev til en ven.

»Jeg har en Elev, som maler ganske mærkeligt. Jeg forstår ham ikke, tror, at han vil blive betydelig, søger ikke at indvirke på ham«, skrev Krøyer.

Hammershøi slog siden igennem med sine portrætter og malerier af interiører ofte holdt i det, som forekom at være en sart, neutral gråtoneskala: grå, brun, sort, hvid.

Hammershøi stak ud i samtiden, han fascinerede og forvirrede og var ikke alle datidens kritikere kop te.

»Der er noget af en Vampyrnatyr i Hammershøis kunst, fordi den suger Farven af Livets«, skrev en anmelder i slutningen af 1890'erne.

Årtierne gik, Hammershøis popularitet steg og dalede og steg igen, for kunsthistorikere blev ved med at stille sig foran hans malerier og granske hans motiver, uden at nogen egentlig lykkedes med helt at forstå, hvilken teknik kunstneren benyttede sig af, selv om flere forsøgte. Blandt andet fremsatte en psykiater i 1981 en hypotese om, at Hammershøi skulle være farveblind, og at det var grunden til hans »besynderlige« og »abnorme farveopfattelse« og »forvirrede gengivelse« af mennesker.

»Det er åbenbart, at Hammershøi som følge af koloristiske vanskeligheder i stedet kaster sig over rumlige motiver, indendørs eller udendørs arkitektur, i det hele taget formproblemer, der udtrykkes stærkest ved kontrasten sort-hvid i en eller anden blanding«, argumenterede dr.med. Ib Ostenfeld i en artikel i Tidskriftet Medicinsk Forum.

I det efterfølgende årti fik Hammershøi så sit internationale gennembrud med store udstillinger i Europa, Japan og USA. Siden fulgte Hammerslag på to cifrede millionbeløb ved de internationale kunstauctioner. Og i betragtning af at Hammershøis publikum bare så ud til at vokse, virkede teorien om farveblindhed mere og mere off. Den har da også vist sig at være lodret forkert, viser de første resultater af et fireårigt forskningsprojekt.



■ Hammershøi malede 'Interior med bord, reol og windsorstol. Strandgade 25' (1913) tre år før sin død som 51-årig. Øverst ses en detailoptagelse fra samme maleri, der viser, at der både er gul, blå og pink farve i et enkelt penselstrøg i det 'brune' bord. Foto: SMK

Det på SMK, der udforsker Hammershøis maleteknik med naturvidenskabelige metoder.

»Det er virkelig kommet bag på os. Når vi ser resultaterne, kan vi konstatere, at det, vi oplever som gråtoner, er et resultat af, at Hammershøi har blandet rigtig mange forskellige farver. Hos ham er sort aldrig bare sort, og grå er aldrig bare grå»,

siger museets førstekonservator på maleriområdet, seniorforsker Troels Filtenborg. Selve opdagelsen af Hammershøis store palet er forskerholdet kommet frem til ved hjælp af naturvidenskabelige undersøgelser af omkring 65 af Hammershøis malerier fra både museet i Sølgade samt fra en række danske og udenlandske museums- og privatsamlinger. Målet er at få en særlig viden, som man længe har savnet.

»Der findes meget kunsthistorisk forskning om Hammershøi. Men når vi ser på, hvor berømt han er blevet, er det jo forbløffende, at der er så lidt viden om Hammershøis måde at arbejde på, og hvilke materialer han brugte, siger Anne Haack Christensen, malerikonservator og forskningsansvarlig i afdelingen Bevaring og Naturvidenskab.

Og det er blandt andet her, i den nye viden om Hammershøis metode, at vi skal lede efter svaret på, hvorfor han bliver ved med at fascinere og tiltrække nye generationer af fans mere end 100 år efter hans død, lyder det på SMK.

Koboltblå, kromgul, karminrød

Det var en dag i juni 2021, at forsker og konservation scientist Annette Ortiz første gang blev overrumplet i laboratoriet på SMK. Hun var i gang med at kigge på resultaterne af en undersøgelse af Hammershøis portræt af Henry Madsen, som majsommeligt var blevet skannet i museets nyindkøbte milliondyre Macro-XRF-skanner. Ved at kortlægge de kemiske

komponenter i farvelaget kan skanneren afsløre, hvilke pigmenter, altså hvilke farver, Hammershøi benyttede sig af, da han malede portrættet i 1904.

»Jeg havde en forventning om, at portrættet ville indeholde et sort pigment, men resultatet viste en masse blå farve, og det forvirrede mig voldsomt. Min første tanke var, at der måtte være noget galt med den nye Macro-XRF-skanner«, fortæller Annette Ortiz.

Skanneren virkede, som den skulle. Maleri efter maleri begyndte at fortælle samme historie: at der i Hammershøis malerier er en hel vifte af toner, som er skabt af forskellige pigmenter: ultramarin, koboltblå, blyhvid, zinkhvid, bensort, kromgul og karminrød.

»Hammershøi var brillant! Hans palet er meget mere omfattende, end man skulle tro, og han var meget bevidst om sit valg af farver, meget selektiv. Både i måden at blande farverne på og i sine penselstrøg – i alt, hvad han gjorde«, siger Annette Ortiz.

Mange flere malerier er siden blevet bragt ind på laboratoriet, og i stedet for at forvente, at de indeholder sort pigment, er forskerholdet nu begyndt at spørge sig selv: I hvilken udstrækning er det overhovedet sort?

»Det er virkelig interessant at se, hvor vild Hammershøi var i sit valg af farver, siger hun.

Forskningsansvarlig Anne Haack Christensen udpeger et af de helt klassiske Hammershøi-malerier, 'Interior med bord, reol og windsorstol. Strandgade 25' fra 1913, hvor stuens væg og møbler umiddelbart fremstår i grålige og brune toner.

»Men vi har opdaget, at farvelaget i virkeligheden indeholder både gul, blå og pink, siger hun.

Forsættets side 2

Hammershøi var ...

Fortsat fra forsiden

Hun viser en lille detaljeoptagelse af bordet, der næsten ligner et Cobra-maleri, når den forstørres.

Men hvis vi, der stiller os foran maleriet, ikke kan se, at det er skabt af en masse farver, hvad betyder det så overhovedet?

»Man kan ikke se det på afstand, men det gør, at maleriet vibrerer. Det er medvirkende til, at man har lyst til at blive stående og betragte det«, siger Anne Haack Christensen.

Troels Filtenborg supplerer:

»Hammershøi var subtil i sin måde at bruge farver på, så man ikke oplever dem som farver, men som noget andet: Der er liv i hans billeder«.

Når det er nødvendigt at forstå Hammershøis kunst bedre, er det også for at kunne bevare den bedre. Farvepigmenter ændrer sig over tid, nogle mere end andre, og har man identificeret de enkelte pigmenter, vil man, ifølge forskerne på SMK, bedre kunne håndtere bevaringsproblemer og målrette konservatorernes indsats, også præventivt, før farverne for eksempel begynder at forandre sig.

»Kromgul er ikke så stabil og kan blive mere brunlig i kontakt med både lys og luft. Men nogle af de røde farvestoffer, som ofte er plantebaseret eller baserer sig på skjoldlus, er nok de mest flygtige og skrøbelige«, siger Troels Filtenborg.

Bag den brune fernis

Mens vi engang gik rundt og sagde, at Hammershøi var gråtonernes mester, skal vi måske snarere til at kalde ham blåtonernes mester. Det vil vise sig, når SMK er kommet længere med projektet, for forskerholdet er ikke klar til at konkludere endnu.

»Man kan i hvert fald sige, at han var en mester i at bruge blå, det er en helt central farve i hans værker – også i hudtonerne i hans portrætter – og det tænker man ikke på, når man står foran de færdige malerier, men det er helt bevidst fra hans side«, siger Annette Ortiz.

I enkelte af Hammershøis værker fra 1888 har forskerne fundet ultramarinblå, men oftest har han benyttet farven koboltblå, ikke mindst når han har malet sine mahognimøbler:

FAKTA

Hammershøi-projektet

På SMK er forskerholdet halvvejs i det fireårige projekt. Foruden at bestemme maleriernes pigmenter, lagvise opbygning og undertegninger, går en del af projektet ud på at kortlægge lærredernes vævetyper og vævetæthed. Projektet forventes afsluttet i 2025.

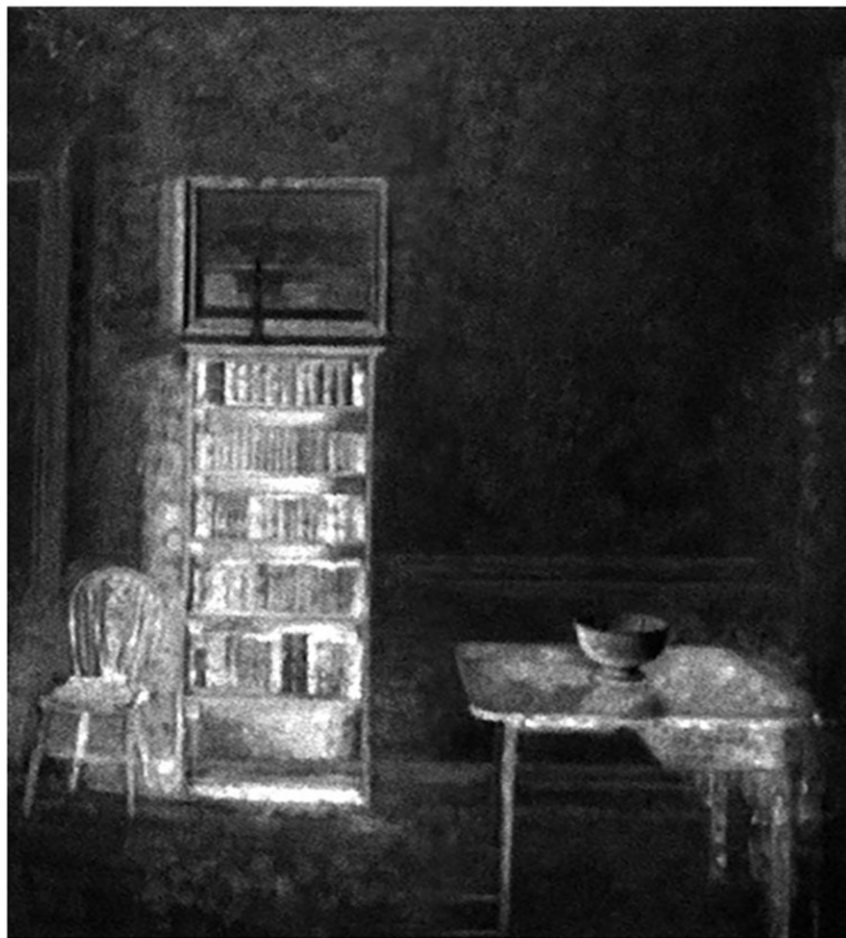
Vilhelm Hammershøi (1864-1916) betragtes i dag som en af periodens vigtigste danske kunstnere. Uddannet på Kunstakademiet (1879-1884) og på Kunstners Fri Studieskoler hos P.S. Krøyer. Debutterede på Charlottenborg i 1885, men i 1888 blev hans bidrag afvist af censorerne.

»Når han malede møblerne, blandede han ofte blå og gul. Bordet her er overvejende malet med koboltblå«, siger Annette Ortiz og peger på et bord i maleriet i 'Interiør med kunstnerens staffeli' fra 1910.

Netop dette maleri har vist sig at give hovedbrud på SMK. Det viser sig nemlig, at Hammershøi sandsynligvis slet ikke havde påført det færdige maleri fernis, som det ellers var kutyme i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet. Maleriet havde af en senere ejer fået en overfladebehandling med et voksholdigt materiale, som blev erstattet med et lag fernis, efter det ankom til Statens Museum for Kunst i 1988, viser museets egne notater.

Men de indledende undersøgelser på SMK har faktisk vist, at Hammershøi ofte foretrak, at hans malerier stod mere nøgne uden den glans og blankhed, som fernis giver.

»Der sker noget optisk, når et billede bliver ferniseret, hvor de mørke farver bli-



■ Scanningsbillede af 'Interiør med bord, reol og windsorstol. Strandgade 25', der viser, at Hammershøi anvendte en del koboltblå. De lyse områder, der især ses i reolen og omkring bøgerne har en høj forekomst af kobolt. Foto: SMK

ver mere mættet og dybere, og der opstår en større kontrast mellem det lyse og det mørke. Desuden gulner fernissen med tiden og gør maleriet langt mere brunligt, end det var tænkt. Det har formentlig slet ikke været Hammershøis intention, at 'Interiør med kunstnerens staffeli', skulle fremstå så mørkt og kontrastfyldt, som det gør her på museet», siger Troels Filtenborg.

Hammershøi malede faktisk de to andre versioner af samme motiv, som i dag befinder sig på henholdsvis The J. Paul Getty Museum i Los Angeles, USA, og i en privatsamling. De to andre versioner af maleriet, som aldrig blev påført fernis, fremstår begge mere kølige i deres farve-

holdning og dermed anderledes i tonaliteten.

»Jeg går allerede rundt og diskuterer inde i mig selv: Skal vi – når vi nu har håndgribeligt bevis på, at Hammershøi ikke selv ferniserede sit maleri – rense fernissen af vores maleri og lade det stå umættet?«, siger Troels Filtenborg.

»Jeg hælder nok til, at vi bør gøre det«.

Der vil dog gå lidt tid endnu, før offentligheden vil kunne se resultatet af hans overvejelser og projektet i øvrigt.

Det fortsætter to år endnu, og meningen er, at al den nye viden skal samles i en database, som alle og enhver får adgang til.

camilla.stockmann@pol.dk